

Przeszczepy prawne (legal transplants) z systemów prawnych common law w polskim systemie prawnym

*Nie ma hańby, przeciwnie, jest powinnością korzystać z doświadczenia
drugich, czerpać wszędzie, co jest dobrego i sobie przyswajać poprawy,
dodatki, doskonalenia. Lecz smutna jest dola narodu, który bez rozbio-
ru, bez rozpoznania, hurtem cudzy kodeks musi przyjąć. To nie może
być skutkiem, tylko podbicia, lub gnuśnej uległości, lub pochlebstwa.*

Adam Jerzy Czartoryski

Rodzicom

Przemysław Kusik

Przeszczepy prawne (legal transplants) z systemów prawnych common law w polskim systemie prawnym

Studium z zakresu prawa porównawczego

PWN

Recenzenci

Prof. dr hab. Maciej Jońca

Prof. dr hab. Leszek Leszczyński

Dr hab. Grzegorz Maroń, prof. UR

Projekt okładki

Przemysław Kusik

Zdjęcie na I stronie okładki

Mohamed_hassan/Pixabay

Wydawca

Izabela Grabowska

Redakcja

Anna Gardyniak

Korekta

Hanna Trubicka

Redakcja techniczna

Maryla Broda

Koordynator produkcji

Mariola Grzywacka

Skład

INK GRAF S.C. Sławomir Łakocy i Łukasz Łakocy

Publikacja finansowana przez EngLaw.

Tłumaczenia, Szkolenia Językowe, Consulting.

Przemysław Kusik

EngLaw.

Copyright © by Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2025

ISBN 978-83-01-24571-9

DOI <https://doi.org/10.53271/2025.150>

Wydanie I

Wydawnictwo Naukowe PWN SA

02-460 Warszawa, ul. Gottlieba Daimlera 2

tel. 22 69 54 321, faks 22 69 54 288

infolinia: 801 33 33 88

e-mail: pwn@pwn.pl

www.pwn.pl

Druk i oprawa: OSDW Azymut Sp. z o.o.

SPIS TREŚCI

STRESZCZENIE	13
ABSTRACT	17
WYKAZ SKRÓTÓW	21
PRZEDMOWA	25
1. WPROWADZENIE	31
2. PRAWO PORÓWNAWCZE A ZAGADNIENIA PRZESZCZEPÓW PRAWNYCH (LEGAL TRANSPLANTS)	45
2.1. Prawo porównawcze jako obszar badawczy w ramach nauk prawnych ...	45
2.1.1. Zagadnienia terminologiczne	46
2.1.2. Definicja prawa porównawczego	48
2.1.3. Przedmiot prawa porównawczego	49
2.1.4. Cele prawa porównawczego	50
2.1.5. Metodologia prawa porównawczego	52
2.2. Źródła pojęcia przeszczepu prawnego (<i>legal transplant</i>) i kontrowersje terminologiczne z nim związane	57
2.2.1. Korzenie terminu <i>legal transplant</i>	57
2.2.2. Termin „przeszczep prawny” w języku polskim	60
2.2.3. Pojęcie przeszczepu prawnego a pojęcie recepcji prawa	65
2.2.4. Istotność metafor w dyskusji o przeszczepach prawnych	70
2.3. Badania nad przeszczepami prawnymi jako jeden z głównych nurtów współczesnego prawa porównawczego	71
2.4. Pojęcie dyfuzji i zjawisko dyfuzji kulturowej	75
2.4.1. Ogólna definicja dyfuzji	76
2.4.2. Dyfuzja kulturowa	77
2.5. Zjawisko dyfuzji innowacji	79
2.5.1. Innowacje – pojęcie i badania	80
2.5.2. Elementy procesu dyfuzji innowacji	83
2.5.3. Reinwencja i dostosowanie innowacji	84
2.5.4. Dyfuzja innowacji jako proces społeczny	85
2.5.5. Konsekwencje innowacji	87
2.5.6. Dyfuzja innowacji a przeszczepy prawne	88

2.6. Transfery i uczenie się polityk publicznych	90
2.6.1. Transfer polityk publicznych – pojęcie i badania	91
2.6.2. Podmioty transferu polityk publicznych	94
2.6.3. Przyczyny transferu polityk publicznych	96
2.6.4. Przedmiot, forma i źródła transferu polityk publicznych	98
2.6.5. Czynniki ograniczające transfer polityk publicznych	100
2.6.6. Przyczyny porażki polityk publicznych i płynące z nich wnioski	100
2.6.7. Transfery polityk a przeszczepy prawne	102
2.7. Procesy globalizacji i glokalizacji	104
2.7.1. Pojęcie i przejawy globalizacji	105
2.7.2. Pojęcie i przejawy glokalizacji	107
2.7.3. Globalizacja i glokalizacja a rola państwa	109
2.8. Zmiany i dyfuzja prawa w warunkach globalizacji	112
2.8.1. Legitymizacja zmian prawa	113
2.8.2. Różne perspektywy zmian prawa	114
2.8.3. Pojęcie globalizacji prawa	115
2.8.4. Prawo narodowe, międzynarodowe i transnarodowe	117
2.8.5. Socjologiczne spojrzenia na globalizację prawa	119
2.8.6. Obszary napięć związanych z globalizacją prawa	120
2.8.7. Przeszczepy prawne a globalizacja prawa	121
2.8.8. Zjawisko dyfuzji prawa	123
2.9. Przeszczepy prawne a pojęcie prawa	125
2.9.1. Konceptje prawnonaturalne	126
2.9.2. Konceptje pozytywistyczne	128
2.9.3. Konceptja Dworkina	129
2.9.4. Konceptje socjologicznoprawne	130
2.9.5. Wielopłaszczyznowe i pluralistyczne konceptje prawa i jego badania	131
2.9.6. Prawo w znaczeniu prawniczym	133
2.9.7. Wpływ przeszczepów prawnych na rozumienie prawa	135
2.9.8. Wielopłaszczyznowe spojrzenie na prawo w prawie porównawczym	138
2.10. Podsumowanie	139
3. CHARAKTER I PROCES PRZESZCZEPIANIA PRAWA	144
3.1. Kontrowersje wokół charakteru przeszczepów prawnych – między instrumentalizmem, formalizmem a kulturalizmem	144
3.1.1. Teoria przeszczepów prawnych Alana Watsona i jej interpretacje	145
3.1.2. Międzynarodowy rynek rozwiązań prawnych i IKEA theory	149
3.1.3. Przeszczepy prawne wg Monteskiusza, Savignego i Legrandy	156
3.1.4. Stanowiska pośrednie	161
3.2. Przyczyny przeszczepów prawnych	167
3.2.1. Przeszczepy oszczędzające koszty	168
3.2.2. Przeszczepy narzucone z zewnątrz	169

3.2.3. Przeszczepy świadczące o przedsiębiorczości	170
3.2.4. Przeszczepy legitymizujące	171
3.2.5. Przeszczepy przypadkowe i uwarunkowane historycznie	173
3.2.6. Rola źródłowych systemów prawnych	174
3.2.7. Wielość możliwych przyczyn	175
3.3. Podmioty uczestniczące w procesach przeszczepiania prawa	175
3.3.1. Organy państwa przyjmującego	175
3.3.2. Organizacje państwowe i międzynarodowe	176
3.3.3. Państwa najeźdźcze i kolonizatorzy	178
3.3.4. Prywatne podmioty gospodarcze i organizacje pozarządowe	179
3.3.5. Jednostki	180
3.3.6. Prawnicy a laicy	181
3.4. Przedmiot przeszczepów prawnych	182
3.4.1. Materia przeszczepów prawnych	182
3.4.2. Forma przeszczepów prawnych	183
3.4.3. Przeszczepy formalne i materialne	184
3.4.4. Miękkie i twarde instrumenty wprowadzania przeszczepów prawnych ...	186
3.4.5. Przeszczepy prawne a formanty prawne	187
3.5. Przebieg procesów przeszczepiania prawa	188
3.6. Zagadnienia języka i przekładu w procesie przeszczepiania prawa	191
3.6.1. Rola tłumaczenia prawniczego	192
3.6.2. Przeszczepy prawne a przemiany języka prawa	195
3.7. Kryteria oceny skuteczności przeszczepów prawnych	196
3.7.1. Trudności związane z oceną skuteczności przeszczepów prawnych ...	197
3.7.2. Ocena pod kątem efektywności instytucji prawnych (legalności) ...	200
3.7.3. Ocena pod kątem dopasowania do przyjmującego społeczeństwa i systemu prawnego (odrzućenie bądź przyjęcie przeszczepu prawnego)	201
3.7.4. Ocena pod kątem efektywności przeszczepionego prawa	205
3.7.5. Ocena pod kątem realizacji celów	207
3.7.6. „Złośliwe przeszczepy prawne”	209
3.7.7. Efekt uodpornienia	209
3.8. Znaczenie przeszczepów prawnych dla tworzenia i interpretacji prawa ...	210
3.8.1. Przeszczep prawny jako zjawisko twórcze i powszechnodziejowe ...	210
3.8.2. Paradygmat przeszczepów prawnych jako źródło wiedzy w procesach tworzenia i interpretacji prawa	213
3.9. Podsumowanie	216
4. POLSKI SYSTEM PRAWNY A TRADYCJE PRAWNE CIVIL LAW I COMMON LAW	221
4.1. Makrokonstrukty w prawie porównawczym (rodziny, tradycje i kultury prawne)	222

4.1.1. Tradycja prawna w ujęciu Merrymana a inne prawnoporównawcze makrokonstrukty	222
4.1.2. Argumenty przeciw kategoryzacji systemów prawnych	226
4.1.3. Argumenty za kategoryzacją systemów prawnych	228
4.1.4. Kryteria kategoryzacji systemów prawnych	230
4.1.5. <i>Civil law</i> i <i>common law</i> jako najważniejsze tradycje prawne	231
4.1.6. Pretendenci do roli „trzeciej tradycji prawnej”	233
4.2. Cechy tradycji prawnych <i>civil law</i> i <i>common law</i>	236
4.2.1. Rodowód historyczny tradycji <i>civil law</i>	236
4.2.2. Ukształtowanie się systemów francuskiego i niemieckiego jako modelowych systemów <i>civil law</i>	238
4.2.3. Najważniejsze cechy tradycji <i>civil law</i>	240
4.2.4. Angielski system prawny jako źródło tradycji <i>common law</i>	242
4.2.5. Recepja prawa <i>common law</i> w Stanach Zjednoczonych	247
4.2.6. Najważniejsze cechy tradycji <i>common law</i>	248
4.3. Pytanie o konwergencję tradycji prawnych <i>common law</i> i <i>civil law</i>	250
4.3.1. Argumenty za tezą o konwergencji	251
4.3.2. Argumenty przeciw tezie o konwergencji	253
4.3.3. Różne wymiary konwergencji i dywergencji	255
4.4. Polski system prawny jako system tradycji <i>civil law</i>	257
4.4.1. Prawo polskie do czasu rozbiorów	258
4.4.2. Okres rozbiorów i odzyskanie niepodległości	258
4.4.3. Okres rządów komunistycznych	260
4.4.4. Prawo polskie po 1989 r.	261
4.4.5. Najważniejsze cechy polskiego systemu prawnego	262
4.5. Przeszczypty prawne między tradycjami prawnymi <i>common law</i> i <i>civil law</i>	264
4.5.1. Historia wzajemnych przeszczepów prawnych	265
4.5.2. Kontrowersje wokół przeszczepów prawnych między tradycjami <i>common law</i> i <i>civil law</i>	267
4.5.3. Wybrane studia przypadków przeszczepów prawnych między systemami tradycji <i>common law</i> i <i>civil law</i>	269
4.6. Przeszczypty prawne w Europie Środkowo-Wschodniej w okresie transformacji postkomunistycznej	280
4.6.1. Wyzwania u progu transformacji	281
4.6.2. Komponenty transformacji postkomunistycznej	283
4.6.3. Przeszczypty prawne jako sposób wypełnienia transformacyjnej luki prawnej	287
4.6.4. Przyczyny przeszczepów prawnych w okresie transformacji	289
4.6.5. Między tradycjami <i>civil law</i> i <i>common law</i>	292
4.6.6. Pytanie o zakończenie transformacji	295
4.7. Podsumowanie	296

5. ANALIZA WYBRANYCH PRZYPADKÓW PRZESZCZEPÓW PRAWNYCH Z SYSTEMÓW COMMON LAW W POLSKIM SYSTEMIE PRAWNYM	300
5.1. Uzupełniające uwagi metodologiczne	300
5.2. Spółka partnerska	302
5.2.1. Podmioty uczestniczące w procesie wprowadzenia spółki partnerskiej do polskiego systemu prawnego	303
5.2.2. Przedmiot przeszczepu prawnego	304
5.2.3. Przebieg procesu przeszczepu prawnego i jego aspekty językowe	306
5.2.4. Przyczyny przeszczepu prawnego	308
5.2.5. Analiza funkcjonowania w polskim systemie prawnym	310
5.2.6. Porównanie spółki partnerskiej ze spółką <i>limited liability partnership</i> w prawie amerykańskim	313
5.3. Zasada biznesowej oceny sytuacji (<i>business judgment rule</i>)	326
5.3.1. Podmioty uczestniczące w procesie wprowadzenia zasady biznesowej oceny sytuacji do polskiego systemu prawnego	327
5.3.2. Przedmiot przeszczepu prawnego	330
5.3.3. Przebieg procesu przeszczepu prawnego i jego aspekty językowe	334
5.3.4. Przyczyny przeszczepu prawnego	336
5.3.5. Analiza funkcjonowania w polskim systemie prawnym	339
5.3.6. Porównanie polskiego modelu zasady biznesowej oceny sytuacji z instytucją „business judgment rule” w prawie amerykańskim	341
5.4. Zastaw rejestrowy	360
5.4.1. Podmioty uczestniczące w procesie wprowadzenia zastawu rejestrowego do polskiego systemu prawnego	361
5.4.2. Przedmiot przeszczepu prawnego	363
5.4.3. Przebieg procesu przeszczepu prawnego i jego aspekty językowe	365
5.4.4. Przyczyny przeszczepu prawnego	368
5.4.5. Analiza funkcjonowania w polskim systemie prawnym	369
5.4.6. Porównanie zastawu rejestrowego z amerykańską instytucją <i>security interest</i>	373
5.5. Anglosaskie modele umów	385
5.5.1. Podmioty uczestniczące w procesie wprowadzenia anglosaskich modeli umów do polskiego systemu prawnego	386
5.5.2. Przedmiot przeszczepu prawnego	387
5.5.3. Przebieg procesu przeszczepu prawnego i jego aspekty językowe	390
5.5.4. Przyczyny przeszczepu prawnego	393
5.5.5. Analiza funkcjonowania w polskim systemie prawnym	394
5.5.6. Porównanie klauzuli „oświadczeń i zapewnień” i klauzuli <i>representations and warranties</i> w prawie angielskim i prawie amerykańskim	396
5.6. Postępowanie grupowe	408
5.6.1. Podmioty uczestniczące w procesie wprowadzenia postępowania grupowego do polskiego systemu prawnego	410

5.6.2. Przedmiot przeszczepu prawnego	411
5.6.3. Przebieg procesu przeszczepu prawnego i jego aspekty językowe	413
5.6.4. Przyczyny przeszczepu prawnego	417
5.6.5. Analiza funkcjonowania w polskim systemie prawnym	419
5.6.6. Porównanie postępowania grupowego i amerykańskiej instytucji <i>class action</i>	423
5.7. Wyjawienie (wydanie) środka dowodowego w polskim postępowaniu cywilnym	437
5.7.1. Podmioty uczestniczące w procesie wprowadzenia instytucji wyjawienia (wydania) środka dowodowego do polskiego systemu prawnego	438
5.7.2. Przedmiot przeszczepu prawnego	441
5.7.3. Przebieg procesu przeszczepu prawnego i jego aspekty językowe	442
5.7.4. Przyczyny przeszczepu prawnego	446
5.7.5. Analiza funkcjonowania w polskim systemie prawnym	449
5.7.6. Porównanie instytucji wyjawienia (wydania) środka dowodowego do instytucji <i>disclosure</i> w prawie angielskim i <i>discovery</i> w prawie amerykańskim	452
5.8. Pisemne zeznania świadków w polskim postępowaniu cywilnym	466
5.8.1. Podmioty uczestniczące w procesie wprowadzenia instytucji pisemnych zeznań świadka do polskiego systemu prawnego	469
5.8.2. Przedmiot przeszczepu prawnego	471
5.8.3. Przebieg procesu przeszczepu prawnego i jego aspekty językowe	473
5.8.4. Przyczyny przeszczepu prawnego	476
5.8.5. Analiza funkcjonowania w polskim systemie prawnym	478
5.8.6. Porównanie pisemnych zeznań świadka do angielskiej instytucji <i>witness statement</i>	481
5.9. Opinia <i>amicus curiae</i> w postępowaniach sądowych i administracyjnych	490
5.9.1. Podmioty uczestniczące w procesie wprowadzenia instytucji <i>amicus curiae</i> do polskiego systemu prawnego	493
5.9.2. Przedmiot przeszczepu prawnego	496
5.9.3. Przebieg procesu przeszczepu prawnego i jego aspekty językowe ...	499
5.9.4. Przyczyny przeszczepu prawnego	501
5.9.5. Analiza funkcjonowania w polskim systemie prawnym	505
5.9.6. Porównanie instytucji „ <i>amicus curiae</i> ” („przyjaciela sądu”) w prawie polskim i prawie amerykańskim	507
5.10. Mediacja w postępowaniu karnym	518
5.10.1. Podmioty uczestniczące w procesie wprowadzenia mediacji do postępowania karnego	521
5.10.2. Przedmiot przeszczepu prawnego	522
5.10.3. Przebieg procesu przeszczepu prawnego i jego aspekty językowe ...	524
5.10.4. Przyczyny przeszczepu prawnego	529
5.10.5. Analiza funkcjonowania w polskim systemie prawnym	532

5.10.6. Porównanie instytucji mediacji w polskim postępowaniu karnym i <i>victim-offender mediation</i> w systemach amerykańskim i kanadyjskim	536
5.11. Koncepcje wprowadzenia do polskiego wymiaru sprawiedliwości instytucji sądów pokoju	544
5.11.1. Podmioty opowiadające się za wprowadzeniem instytucji sądów pokoju do polskiego wymiaru sprawiedliwości	546
5.11.2. Przedmiot przeszczepu prawnego	549
5.11.3. Dotychczasowy przebieg procesu przeszczepu prawnego i jego aspekty językowe	552
5.11.4. Przyczyny przeszczepu prawnego	554
5.11.5. Perspektywa funkcjonowania w polskim systemie prawnym	559
5.11.6. Porównanie proponowanych koncepcji sądów pokoju i instytucji <i>magistrate court</i> w prawie angielskim	563
5.12. Porównawcze zestawienie badanych przypadków przeszczepów prawnych	573
5.13. Podsumowanie	584
6. ZAKOŃCZENIE	589
6.1. Weryfikacja hipotez i odpowiedzi na postawione pytania badawcze	590
6.2. Wnioski końcowe	602
6.2.1. Ograniczenia badań	602
6.2.2. Znaczenie przeszczepów prawnych z tradycji <i>common law</i> w polskim systemie prawnym	604
6.2.3. Perspektywy czerpania przez polski system prawny z rozwiązań prawnych z systemów <i>common law</i> w przyszłości	608
6.2.4. Wnioski istotne dla tworzenia i interpretacji prawa	610
6.2.5. Wnioski istotne dla badań nad przeszczepami prawnymi w obszarze prawa porównawczego	614
BIBLIOGRAFIA	619
1. Akty prawne	619
2. Orzeczenia	624
3. Materiały legislacyjne	626
4. Wydawnictwa zwarte	628
5. Komentarze	633
6. Artykuły w czasopismach i rozdziały w pracach zbiorowych	635
7. Prace dyplomowe	660
8. Dokumenty i raporty	660
9. Inne źródła internetowe	662

STRESZCZENIE

Przedmiotem niniejszej monografii są badania dotyczące zjawisk polegających na wprowadzaniu do polskiego systemu prawnego, jako systemu tradycji kontynentalnej, rozwiązań prawnych wywodzących się z systemów prawnych *common law*. Badania zostały przeprowadzone w paradygmacie przeszczepów prawnych, zrekonstruowanym na podstawie dorobku jednego z najważniejszych nurtów badawczych w obszarze prawa porównawczego. Nurt ten został symbolicznie zapoczątkowany dziełem Alana Watsona pt. *Legal Transplants: An Approach to Comparative Law*, opublikowanym przed pięćdziesięciu laty. Zagadnienia rozprzestrzeniania się idei prawnych były oczywiście poruszane także wcześniej, w szczególności pod innym, nadal powszechnie stosowanym – zwłaszcza w polskiej nauce – pojęciem recepcji. Używany w niniejszym opracowaniu termin „przeszczep prawny” uznano natomiast za najbardziej adekwatny polski ekwiwalent wyrażenia *legal transplant*, którym w tytule swojej monografii posłużył się Watson i które wydaje się dominować w literaturze anglojęzycznej. Desygnatami tego terminu – w uproszczeniu – są zjawiska przenoszenia rozwiązań prawnych między różnymi systemami prawnymi. Charakter tego rodzaju zjawisk nie jest przy tym niekontrowersyjny, a wartym szczególnej uwagi zagadnieniem jest to, co dzieje się z przeszczepianą treścią czy metodą prawną w momencie jej przeniesienia na nowy grunt oraz w toku dalszego rozwoju prawa. Zdaniem niektórych przeszczepy prawne są właściwie niemożliwe, gdyż prawo – ze względu na różnice kulturowe – nie może zaistnieć jako takie samo prawo w innym społeczeństwie. Odmienny pogląd, który nie zaprzecza zresztą ewentualności przekształceń przenoszonych rozwiązań, uznaje możliwość funkcjonowania takich samych reguł prawnych w różnych społeczeństwach i państwach. Istnieje wreszcie wiele stanowisk pośrednich. Na przykład Gunther Teubner stosuje określenie „drażniące bodźce prawne” (ang. *legal irritants*), mające podkreślać, że wprowadzane do innej kultury prawnej rozwiązania wyzwalają w niej ciąg nowych i niespodziewanych zdarzeń, „podrażniając” istniejącą strukturę systemu. Szczególnie interesujące z tej perspektywy wydają się przeszczepy prawne, które Małgorzata Król określa mianem „ksenogenicznych”, to znaczy zachodzące między różnymi typami kultur prawnych. Wielu autorów zwraca bowiem uwagę na większą łatwość czerpania z rozwiązań prawnych w ramach tej samej grupy systemów prawnych. Z drugiej strony – w obliczu globalizacji i hybrydyzacji – przynależność do odmiennych tradycji (rodzin, kultur) prawnych nie przesądza o braku możliwości interakcji należących do nich systemów czy też synkretycznego korzystania

z różnych rozwiązań. Co więcej, między innymi upowszechnienie języka angielskiego wpływa na popularyzację idei pochodzących z tradycji *common law* w różnych częściach świata, w tym tych zdominowanych przez prawo kontynentalne.

Warto zauważyć, że polski system prawny dostarcza licznych przykładów przeszczepów prawnych, które miały miejsce w różnych okolicznościach i okresach historycznych. Jakkolwiek jednak mało kontrowersyjne mogą wydawać się przeszczepy z innych systemów prawnych *civil law*, w świetle powyższych uwag zastawiające jest to, w jaki sposób i z jaką skutecznością do polskiego prawa są przenoszone elementy pochodzące z systemów prawnych *common law*. Wobec tego za cel niniejszej pracy obrano identyfikację mechanizmów przeszczepów prawnych z tradycji prawnej *common law* w polskim systemie prawnym oraz ocenę ich skuteczności pod kątem wybranych kryteriów. Mimo pewnych prób bardziej ogólnego ujęcia wpływów tradycji *common law* w polskim prawie brak jest bowiem przekrojowego opracowania na ten temat. Dzięki powyższym założeniom praca może wzbogacić ogólny dorobek prawa porównawczego w zakresie charakterystyki zjawisk przeszczepów prawnych, a także dostarczyć użytecznych informacji dla analiz prowadzonych na potrzeby podobnych przeszczepów prawnych w przyszłości. Może ona również okazać się przydatna w ewentualnych procesach wprowadzania i internalizacji rozwiązań prawnych z systemów *common law* w polskim systemie prawnym. Osiągnięciu tak zdefiniowanego zamierzenia badawczego służy procedura badawcza oparta na studiach dziesięciu przypadków rozwiązań prawnych zidentyfikowanych jako przeszczepy prawne z systemów *common law* w polskim prawie. Poza metodą studium przypadku, w ramach której zastosowano kryteria analizy wywiezione z dorobku literatury prawnoporównawczej, do badania poszczególnych przypadków wykorzystano różne metody badawcze nauk prawnych (metodę dogmatycznoprawną, metodę historyczno-opisową, elementy metod socjologicznej i ekonomicznej analizy prawa oraz metody prawnoporównawcze), kierując się postulatem wielopłaszczyznowego badania prawa. Dane do badań stanowiły akty prawne, materiały legislacyjne, orzecznictwo i literatura dotyczące poszczególnych rozwiązań prawnych analizowanych w monografii, a niekiedy także dane statystyczne czy publikacje internetowe.

Powyższą procedurę badawczą – omówioną w rozdziale 5 pracy – poprzedzono przeglądem literatury. Na jego podstawie – po krótkim wprowadzeniu – w rozdziale 2 przedstawiono węzłowe zagadnienia prawa porównawczego, omówiono pojęcia przeszczepu prawnego i recepcji, scharakteryzowano nurt badań nad przeszczepami prawnymi, a także zestawiono go z pokrewnymi obszarami badawczymi (dyfuzja kulturowa, dyfuzja innowacji oraz transfery i uczenie się polityk publicznych). Omówiono również kontekst globalizacji i glokalizacji oraz to, jak przeszczepy prawne przekładają się na rozumienie prawa w jego różnorodności. Rozdział 3 został w całości poświęcony poszczególnym elementom prawnoporównawczego

paradygmatu przeszczepów prawnych. Poruszono w nim również kluczowe zagadnienia języka i przekładu w procesie przeszczepiania prawa. W rozdziale 4 omówiono rolę makrokonstruktów (rodzin, tradycji, kultur prawnych) w prawie porównawczym, zestawiono cechy tradycji *common law* i *civil law*, a także podjęto rozważania nad tezą o ich konwergencji. Przedstawiono też historię wzajemnych przeszczepów prawnych między nimi. Ponadto wyjaśniono przynależność polskiego systemu prawnego do tradycji *civil law* (wskazując przy tym na pewne jego odrębności), jak również omówiono istotny kontekst fali przeszczepów prawnych, która nastąpiła w okresie transformacji postkomunistycznej. Pracę wieńczy rozdział 6, w którym udzielono odpowiedzi na pytania badawcze i dokonano weryfikacji hipotez.

Przeprowadzone badania wskazały, że dla każdego ze zbadanych przypadków przeszczepów prawnych możliwe jest zidentyfikowanie odrębnego mechanizmu jego przebiegu, choć sformułowane modele można grupować pod względem pewnych kryteriów. Potwierdza to tezę o konieczności indywidualnej analizy każdego przypadku przeszczepu prawnego ze względu na jego unikatowe cechy, co nie oznacza jednak rozpatrywania tego typu zjawisk w izolacji od ich szerszego kontekstu. W odniesieniu do każdego przypadku dokonano także oceny skuteczności danego przeszczepu prawnego pod kątem realizacji celów podmiotów w niego zaangażowanych i adaptacji przeszczepianego rozwiązania do polskiego systemu prawnego. W tym zakresie ustalono w szczególności, że w niektórych przypadkach realizacja pewnego celu jest uzależniona od adaptacji przenoszonego rozwiązania, przy czym korelacja ta okazała się negatywna, tzn. bardziej zaadaptowane rozwiązanie prawne prowadziło do ograniczonej realizacji zamierzeń podmiotów przeszczepu. Ponadto zaobserwowano, że w każdym z analizowanych przypadków transformacja przeszczepianego rozwiązania prawnego była na tyle znacząca, że nie dało się stwierdzić zasadniczej zbieżności między docelowym rozwiązaniem prawnym a jego pierwowzorem. Co ważne, w każdym przypadku można było zidentyfikować podmioty zaangażowane w przeszczep prawny i ustalić pewne cele, którymi się one kierowały (zwłaszcza cele związane z korzyściami ekonomicznymi), co wskazuje na świadome czerpanie przez podmioty krajowe z rozwiązań pochodzących z systemów *common law*. Wyniki badań pozwoliły na wyciągnięcie pewnych ogólnych wniosków, wśród których szczególnie istotne są te wskazujące na możliwość skutecznego czerpania w polskim systemie prawnym z rozwiązań prawnych pochodzących z tradycji *common law*, co jednak wymaga uwzględnienia różnic między odnośnymi systemami prawnymi, a także podjęcia stosownych działań adaptacyjnych. Bardzo istotna pod tym względem wydaje się świadomość istnienia samego zjawiska przeszczepów prawnych, która pozwala na skorzystanie z perspektywy i zestawu narzędzi, które – nie tylko badaczom, lecz także prawodawcom i praktykom prawa – oferuje prawnoporównawczy paradygmat przeszczepów prawnych.

ABSTRACT

The present monograph examines some of the phenomena whereby legal solutions originating from common law jurisdictions have been introduced into the Polish legal system, which is a member of the civil law tradition. The research invokes the legal transplants paradigm, reconstructed based on the scholarship of one of the most important research streams in the field of comparative law, the beginning of which is symbolically marked by Alan Watson's *Legal Transplants: An Approach to Comparative Law*, published fifty years ago. Obviously, the issue of the spread of legal ideas had also been discussed earlier, particularly under the heading of 'reception', which remains another widely used concept – especially in Polish scholarship. This notwithstanding, the author considers the term *przeszczep prawny*, used in the present thesis, to be the most adequate Polish equivalent of the expression 'legal transplant', employed by Watson in the title of his monograph and seemingly prevalent in English-language literature. Simply put, this term refers to the phenomena of transfers of legal solutions between different legal systems. The nature of such phenomena is not uncontroversial, though. Particularly noteworthy is what happens to the transplanted legal content or method once it is transferred to a new context and in the course of the further development of law. According to some, legal transplants are virtually impossible because law – due to cultural differences – cannot appear as the same law in another society. A different view, which, after all, does not deny the contingency of transformations of the legal solutions being transferred, acknowledges the possibility of the same legal rules operating in different societies and countries. Finally, there are a number of intermediate positions. For example, Gunther Teubner uses the term 'legal irritants', intended to emphasise that legal solutions introduced into a different legal culture trigger there a series of new and unexpected events, 'irritating' the system's existing arrangements. Particularly interesting from this viewpoint seems to be the legal transplants that Małgorzata Król describes as 'xenogenic', that is, those between different types of legal cultures. Indeed, a number of authors point out the greater ease of drawing on legal solutions within the same group of legal systems. On the other hand – in the face of globalisation and hybridisation – the fact of belonging to different legal traditions/families/cultures does not preclude interaction between the respective systems or the syncretic use of diverse solutions. Moreover, the spread of the English language, among other things, contributes to the popularisation

of common law ideas in various parts of the world, including those dominated by continental law.

It is worth noting that the Polish legal system provides numerous examples of legal transplants, which occurred in different circumstances and historical periods. Yet – however uncontroversial the transplants from other civil law jurisdictions may seem – the above considerations make one wonder in what way elements from common law jurisdictions are transferred into Polish law and how successful such transfers are. Therefore, the present thesis aims to identify mechanisms of legal transplants from the common law tradition in the Polish legal system and to assess the success of such transplants in terms of selected criteria. Despite some attempts to discuss the influence of the common law tradition on Polish law more generally, there is no comprehensive study on this subject yet. Given the above objectives, this thesis can enrich the general body of knowledge in comparative law concerning the characteristics of the phenomena of legal transplants and provide useful information for analyses preceding similar legal transplants in the future. It may also prove useful in the course of any processes of introducing and internalising legal solutions from common law jurisdictions in the Polish legal system. The research goal thus defined is to be achieved through a research procedure based on the studies of ten cases of legal solutions in Polish law identified as legal transplants from common law jurisdictions. In addition to the case study method, which involved an analysis using criteria derived from comparative law scholarship, a range of research methods of legal science (the dogmatic method, the historical descriptive method, elements of sociological and economic analysis of law and comparative law methods) have been used to examine the particular cases, which was guided by the postulate of studying law on multiple levels. The research data consisted of legal acts, legislative materials, case law and literature concerning the particular legal solutions analysed in the thesis, and sometimes also statistical data or online publications.

The above research procedure – discussed in Chapter 5 of the thesis – was preceded by a literature review. On the basis of this review – following a short introductory chapter – Chapter 2 presents the central issues of comparative law and discusses the concepts of a legal transplant and reception. Moreover, it describes the research stream on legal transplants and compares it with related research areas (cultural diffusion, diffusion of innovations, as well as policy transfer and policy learning). The context of globalisation and glocalisation and the way legal transplants contribute to the understanding of law as a diverse phenomenon are also discussed. Chapter 3 is devoted entirely to the particular elements of comparative law's legal transplants paradigm. It also addresses the key issues of language and translation in the legal transplant process. Chapter 4 discusses the role of macro-constructs (legal families, traditions and cultures) in comparative law, juxtaposes the features

of the common law and civil law traditions and addresses the thesis of their convergence. The history of mutual legal transplants between these traditions is also presented. Moreover, the association of the Polish legal system with the civil law tradition is explained, and some of its distinctive features are pointed out. The important context of the wave of legal transplants that occurred during the post-communist transformation is also analysed. The thesis concludes with Chapter 6, answering the research questions and testing the hypotheses.

The research has shown that for each legal transplant examined, it is possible to identify a separate mechanism which the transplant has followed, even though these models can be categorised based on certain criteria. This confirms the proposition that legal transplants need to be analysed case by case due to their unique features, which, however, does not mean considering such phenomena in isolation from their broader context. In every case, the success of a given legal transplant was also assessed in terms of the goals of the actors involved in the process and in terms of the adaptation of the transplanted solution to the Polish legal system. In this respect, it was found, in particular, that sometimes, the achievement of a given goal is dependent on the adaptation of the solution being transferred. Yet, this correlation turned out to be negative, i.e. a more adapted legal solution led to a limited achievement of the intentions of those involved in the transplant. Moreover, it was observed that in each case, the transformation of the target legal solution was so significant that it was impossible to establish any essential identity between the target legal solution and its prototype. Importantly, for each legal transplant, it was possible to identify actors involved in the legal transplant and establish certain goals that guided them (especially goals related to economic benefits), which shows that domestic actors consciously draw on solutions from common law jurisdictions. The research results allowed some general conclusions to be made, the most important being those indicating the possibility of effectively drawing on legal solutions originating from the common law tradition in the Polish legal system, which, however, requires considering the differences between the legal systems involved and taking appropriate adaptation measures. In this regard, it seems crucial to be aware of the existence of the very phenomenon of legal transplants, as this awareness lets one tap into the perspective and toolkit that comparative law's paradigm of legal transplants offers – not only to researchers but also to legislators and legal practitioners.